

Végezetül külön említést érdemel a záró rovat, amely körképet kíván adni a magyarországi egyházmegyék egyházzenei életéről.

A kottamelléklet a Nagy Szent Gergely jubileumi év ünnepi miséjeként egy ordináriumot közöl (Graduale Romanum, IV. mise), kiegészítve egy Gergely pápához kapcsolódó trópusal (Gregorius praesul).

Biber, Muffat, Salzburg

Számos szerzőpáros ismert a zenetörténetben, akik nagyjából egy időben éltek, és pályájuk egy hosszabb-rövidebb szakaszában egymás közelében alkottak. Az osztrák zenetörténet egyik ilyen szerzőpárosa Heinrich Ignaz Franz Biber és Georg Muffat, az osztrák barokk zene legjelentősebb komponistái. Mindketten elsősorban világi hangszeres zenéjükéről ismertek, ám pályafutásukat éppen egyházzenei működésük köti össze: a salzburgi érsekség szolgálatában közösen eltöltött több mint egy évtized (Muffat 1690-ben a passai püspökhöz szegődött), amely terjedelmét tekintve ugyan szerényebb, de minőségét illetően jelentős termést hozott. Az *Österreichische Musikzeitschrift* 2004-es évfolyamának 3–4. száma három cikket szentel a két zeneszerzőnek. A cikkek időszerűségét Biber és Muffat halálának 300. évfordulója adja.

Ernst Kubitschek írásában a két muzikus életútját követi végig. A közös szolgálat és az azt megelőző tanulóévek néhány hasonlósága ellenére kitűnnek a különbségek karakter, képzettség, zenei stílus vonatkozásában is.

Biber Wartembergen született, tanulmányairól biztosat nem lehet tudni. Egyesek szerint Troppauban látogatta a jezsuita gimnáziumot. Valószínűleg itt ismerkedett meg későbbi kollégáival: Pavel Josef Vejvanovskyval és Philipp Jakob Ritterrel. 1668–70 között az olmützi püspök, Karl von Liechtenstein-Kastelkorn szolgálatában állt. Egy Jacob Steiner hegedűkészítővel megtett abszami szolgálati útról nem tért vissza többé Olmützbe, helyette Salzburgban próbált szerencsét. Hasonlóan végződő szolgálati utakról más szerzők életrajzában is lehet olvasni. Feudális viszonyok között valószínűleg ez volt a muzikusok egyetlen lehetősége arra, hogy pályájukat saját elhatározásuk szerint alakítsák. (Bibert Tirolban körözték ezért.)

Muffat Salzburg előtti életéről több, de szintén töredékes, mozaikszerűen összekapcsolódó adat áll rendelkezésre. Megève-ben született, Bibernél 9 évvel volt fiatalabb. Francia anyanyelve ellenére németnek vallotta magát, igen korán kapcsolatba került a német kultúrával. Az első képzést Elsaßba költözésük után kapta, 1663–69 között Párizsban tartózkodott, és fiatal kora ellenére maradandó zenei élményeket szerzett. Itt ismerkedett meg a francia játéktílus finomságaival, amint azt évtizedekkel később szerzeményeihez írt előszavában megfogalmazta. 1669-től visszatért Elsaßba, ahol a jezsuita gimnáziumot látogatta, 1671-től pedig Molsheimben vállalt orgonás szolgálatot. Ingolstadt

egyetemi tanulmányairól csak annyit tudunk, hogy 1674-ben kezdte meg őket a jogi fakultáson. Az ezt követő évek történései homályosak; Muffat feltehetőleg Bécsben és Prágában járt ebben az időszakban. Ezt alátámasztja hegedűszonátájának datálása „Pragae 2. Julij 1677”, amelynek kézírata a kroměříži kastély könyvtárában maradt fenn. (Kroměříž Biber olmützi munkaadójának, Karl von Liechtenstein-Kastelkornnak volt a nyári rezidenciája. Zenei gyűjteménye mellett jelentős képgyűjteménynek is otthont ad.) Salzburgi udvari orgonistává 1678-ban nevezték ki, 1690-ig ebben a munkakörben maradt.

Míg Biber alig utazott élete folyamán, Muffat igazi világfiként járta be Európát. Római útja során 1681-ben Arcangelo Corellivel és Bernardo Pasquinivel is találkozott. Ekkor ismerkedett meg az itáliai stílussal. Biber a vonóshangszerek mestere volt, Muffat inkább a billentyűs zenéé. Biber technikai újító volt, kedvelte a vad effektusokat, érdeklődött a természeti hangok zenei utánzása iránt. (Athanasius Kircher szintén foglalkozott ezzel *Musurgia Universalis*-ában.) Muffatra a párizsi élmények voltak döntő hatással, zenéjében választékosságra és ékesszólásra törekedett. Salzburgban Biber várakozásának megfelelő karriert futott be, 1679-ben másodkarmesterré, 1684-ben karmesterré és udvarmesterré nevezték ki, Muffat azonban továbbállt. A két zeneszerző salzburgi működésének előzményeiről, a salzburgi érsekség XVII. századi történetéről, a karnagyok munkaköri kötelességéről, zenéjük korabeli fogadtatásáról és XX. századi újrafelfedezéséről Ernst Hintermaier cikkében olvashatunk bővebben.

A XVII. század a salzburgi érsekség egyik legjelentősebb korszaka az egyházi zene szempontjából. A harmincéves háború közben semleges területen felépített és felszentelt dómtemplom hangszerkészlet és akusztika szempontjából egyedülálló körülményeket biztosított a muzikusok számára. A templomot Santino Solari tervei után Markus Sittikus érsek, Hohenem grófja kezdte építeni, és utódja, Paris, Lodron grófja szentelte fel. Építése Guidobald Thun gróf és Max Gandolph Kuhenburg gróf uralkodása idején fejeződött be. Az „Ecclesia triumphans” kifejezésére a század két legjelentősebb eseménye, a dóm 1628. szeptember 2-i felszentelése és a ruperti alapítás 1100. évfordulója szolgáltatót kitűnő alkalmat. Paris Lodron érsek a veronai Stephano Bernardira bízta az ünnep zenei részét, így akarván megnyerni a magasan képzett, liturgiában járatos muzikusot, akit hosszú karmesteri pályája és gazdag életműve tett kétségtelenül alkalmassá erre a feladatra. Salzburg krónikásai részletesen írtak a felszentelésről, Thomas Weiss név szerint is említi Bernardit, egy pinzgau-i történétíró pedig az alábbi mondattal foglalta össze benyomásait: „Es kundt im Himmel nit scheener oder lustiger sein.” Az ünnep zenéjéből a beszámolókon kívül sajnos semmi sem maradt fenn.

Bernardit beosztásában Abraham Megerle követte. Munkája eredménye egy 1–24 szólamú propriumtételket tartalmazó gyűjtemény *Ara musica* címmel. (Eredetileg három kötet kiadását tervezték, végül csak a gyűjtemény harmadik kötete a „Festa communia” jelent meg.) Sajnos e repertoárból sem állítható helyre ma semmi, hiszen a 20 szólamkönyvből olyan lényeges szólamok hiá-

nyoznak, mint a „Vox prima”. A fennmaradt „Partitura” sem oldja meg a helyzetet, mert az nem a mai értelemben vett partitúra, csak az egyes basso continuo szolamok összeírása. Az érsek, miután Megerle visszaköltözött Altöttingbe, Gaspare Filippit nevezte volna ki a helyére, de Filippi nem teljesített szolgálatot Salzburgban, így a dómkarnagyi állás 4 évig betöltetlen maradt. Andreas Hofer 1654-ben kezdte meg működését, Biber tőle örökölte meg a posztot.

Biber tehetsége, akárcsak később Mozarté, inkább a hangszeres és a színpadi műfajokban teljesedett ki. 5 hangszeres zenét tartalmazó gyűjteményével szemben egyházi művei mindössze egy kötetet tesznek ki, ám ezek között is találunk olyan nagyszabású alkotásokat, mint az 53 szolamú *Missa Salisburgensis*, a hasonló apparátusra írt *Plaudite tympana* motetta, a 23 szolamú *Missa Bruxellensis*, vagy a *Requiem*. A *Plaudite tympana*-ról, a *Missa Bruxellensis*-ről és a *Missa Salisburgensis*-ről sokáig úgy hitték, hogy ezek egy római komponista, Orazio Benevoli művei. A nagyméretű partitúra (82x57 cm) a XIX. század második felében bukkant fel egy salzburgi fűszeresnél. A zenetudomány nagyon későn fordult az egyházzene felé, noha Guido Adler két egyházi művet (*Missa Sancti Henrici*, 49. kötet, 1918 és a *Requiem*, 59. kötet, 1923) is megjelentetett a *Denkmäler der Tonkunst in Österreich* sorozatban, melyek Biber késői munkái közül kétségtelenül a legérdekesebbek. A hangrögzítés azután megkönnyítette az egyházi művek szélesebb körű megismerését. Nicolaus Hannoncourt a Conventus Musicussal és a Wiener Sängerknabennel készített felvételt, melyen a *Requiem* hallható két kisebb énekes művel együtt. (Teledec 1968/69) Nagyban hozzájárult a kutatás megindulásához a *Missa Salisburgensis* 1974-es előadása a Salzburgi Ünnepi Játékokon az eredeti dómtemplom 1200 éves jubileuma alkalmából. A Benevolinak tulajdonított műveknél stilisztikai elemzés bizonyította be Biber szerzőségét. Tisztázódott az is, hogy a *Plaudite tympana* és a *Missa Salisburgensis* milyen ünnepi alkalomhoz kapcsolódik. Biber mindkét darabot a ruperti alapítás 1100. évfordulójára írta, amelyet Kuenburg érsek 1682-ben nagy pompával ünnepeltetett meg.

Muffat egyházi művei között is találunk az imént említett Biber-miséhez hasonló nagyságrendű alkotást. Tíz évvel Biber miséje előtt keletkezett Muffat műhelyében a 24 szolamú *Missa In labore requies* két kórusra és három hangszeres együttesre basso continuoval. Más egyházi és világi művekkel együtt sokáig ennek sem tudták biztosan megnevezni a szerzőjét. Akárcsak Biber esetében, itt is a hangszerösszeállítás vizsgálata és a stilisztikai elemzés bizonyította Muffat szerzőségét. Mivel a *Missa In labore requies* hangszerösszeállítása a salzburgi mintát követi, felmerül a kérdés: a mű 1690 előtt hangzott fel először Salzburgban, vagy Muffat új munkaadójának, Johann Philippnek, Lamberg grófjának, Passau püspökének pünkösti avatási ünnepén játszották első ízben? Utóbbi mellett szól a *Veni Sancte Spiritus* szekvenciából vett idézet alkalmazása. A darab Muffat kéziratos partitúrájában maradt fenn. Kottája a *Denkmäler der Musik in Salzburg* 5. kötetében jelent meg.

Barta Gergely